

Корпоративни интереси и лобистки политики зад климатичната криза

Вихра Павлова

Институт по философия и Социология при БАН

Vihra@gyuvetch.bg

Резюме: Климатичната криза все по-често се превръща в предмет на различни спекулации, което не допринася за разрешаване на проблемите с ерозията на околната среда. Статията разглежда корпоративните интереси и лобистките практики, стоящи “зад завесата” на Рамковата конвенция за изменението на климата и “Зелената сделка” на Европа.

Ключови думи: Климатична криза, зелени инвестиции, климатичен лобизъм, филантропична олигархия.

1. Увод

Човечеството отдавна е във война с природата и ако я спечели е загубено. Почти всички жизнени системи на земята се рушат. Скоростта на изчезване на живата природа е безпрецедентна. Всяка година са унищожавани по 132 000 кв. км. дива природа; Само за последните 25 години са унищожени 10% от нея. Особено засегнати са районите в басейна на река Амазонка и в Централна Африка. От 2000 г. насам всяка година изчезват по 6 милиона хектара гори. Близкият Изток и Централна Азия страдат от дефицит на прясна вода. Намалява количеството на кислорода в моретата и океаните, нараства киселинността, което води до разпад на цели екосистеми. Променя се терморегулацията им, а с нея и океанските течения. Северноатлантическото течение Гълфстрийм е забавило скоростта си с 30% и продължаването на тази тенденция ще има непредвидими въздействия върху климата, селското стопанство и човешката цивилизация. Глобалното затопляне е удвоило топящите се ледници в Гренландия от 1990 г. насам. В Антарктика, където е концентриран 90% от леда, съдържащ прясна вода, тенденциите са за размразяване, което ще повиши катастрофално равнищата на моретата и океаните. Ледената покривка там намалява с 13% за всяко десетилетие. Средно годишно ледът в Арктика през 2016 г. е паднал до най-ниското си равнище, откакто се правят изследвания, а в Антарктика това е била втората подред най-лоша година (Prodanov, 2017: 375-382).

2. Спасението на капитализма за сметка на природата и човечеството

Според данните изнесени в доклад на Римския клуб над 70% от вредните емисии в глобален мащаб се произвеждат от едва 100 компании. Трите милиона най-богати американци имат средни емисии на въглероден диоксид от порядъка на 318 тона годишно на човек при средна емисия на човек за света от около 6 тона. Разликата е повече от 50 пъти спрямо средните стойности, а при най-бедните хора стойностите са дори още по-ниски. На 1% от най-богатите американци се падат близо 2,5% от глобалните парникови газове. Ако се вземат най-богатите 10% от домакинствата в света, техният принос за емисиите на парникови газове ще бъде 45 на сто от общите. Така че, истинската ефективност от борбата със замърсяването на околната среда, ще се постигне, ако се променят навиците на богатите, а не на бедните (Weizsäcker, Wijkman, 2018: 56).

Препоръките в споменатия доклад обаче касаят спасението на капитализма, не на природата. Отново ни очакват “структурни промени”, така, че да превърнем капитализма в “природен”, “регенеративен” – чрез трансформация на икономиката “в услуга на живота”. Това означава “да се преустрои начинът, по който осигуряваме енергия, храна и си осигуряваме услугите, които желаем, като използваме същите подходи като биомимикрията и кръговата икономика. Дисциплината “Биомимикрия” излага принципи, различни от сегашните ни методи” (пак там: 126). Колкото до действията от страна на държавите, “те трябва да спрат субсидирането на потреблението на ресурси и да направят последните по-скъпи. За да не бъде застрашена икономиката, това трябва да стане на малки стъпки и по начини, неутрални към приходите, като се запази равнището на общото данъчно облагане толкова ниско, колкото е, за да се намали фискалното натоварване върху нещата, които искаме за по-добро бъдеще” (пак там: 126-127). Казано иначе, приходите на компаниите, които предстои да разгледаме, не трябва да бъдат облагани с данъци. В края на краищата, “финансовото богатство е справедливо, макар и не непременно еднакво разпределено в контекста на една разширена представа за истинско богатство” (пак там: 127).

Докладът дава редица примери за “регенеративна” икономика, но твърдо защитава водещата роля на корпорациите, които трябва да оперират както на местно, така и на глобално ниво. За това, че всеки ден глобалният капитализъм убива от глад 25 000 души, нищо не се споменава. Резултатите от проучванията на аржентинския писател Мартин Капарос, публикувани в нашумялата му книга “Глад”, показват, че в сегашното си състояние световното земеделие би могло да нахрани 12 милиарда човешки същества, което е почти два пъти повече от населението на земята (Carrarós, 2020). Тоест, проблемът не е в широко пропагандираната “висока раждаемост” в бедните държави, в недостига на продоволствени ресурси и питейна вода, а в това, че тези ресурси, не се разпределят справедливо. При това положение, каквото и земеделие да бъде измислено, бенефициентите от него отново ще са богатите, а бедните ще продължат да измират още в ранна детска възраст. Високата смъртност обаче, заедно с невъзможността за икономическа активност, е в основата на високия прираст на населението в бедните държави – неудобен факт, който обичайно се премълчава.

3. Десетилетия стратегическо социално инженерство зад Рамковата конвенция на ООН за изменението на климата и “Европейската зелена сделка”

На 12 декември 2015 г., когато приключи Двадесет и първата Парижка конференция по климата (COP21) и 195 страни подписаха новото климатично споразумение, ангажирайки се колективно да ограничат глобалното затопляне до под 2°C до 2050 г., голяма част от световните медии единодушно определиха събитието като “историческа сделка”, “шанс за спасение на света” и пр. За генералния секретар на ООН Бан Ки Мун, COP21 отбелязва навлизането на света в “нова ера на глобално сътрудничество по един от най-сложните въпроси, пред които някога се е изправяло човечеството” (Morena, 2016: 1). От страна на многобройните недържавни участници, настояващи за решителни действия в областта на климата, реакциите не са така единодушни. Докато “Avaaz” нарича споразумението “повратна точка в историята”, а “Greenpeace” приветства факта, че “днес човешката раса се обединява за обща кауза”, други са далеч по-малко ентузиазирани. На пресконференцията, организирана от представители на общността за климатично правосъдие, сред които “Мрежата на Третия свят” (“Third World Network”), “LDC Watch” (най-слаборазвитите страни), “Приятелите на Земята – САЩ” (“Friends of the Earth USA”), “Азиатското движение за дълг и развитие” (“Asian Peoples Movement on Debt and Development”), А. Рехман от “Friends of the Earth International” описва “Титаник сценарий”, в който “корабът потъва, оркестърът свири под горещите аплодисменти на политическите лидери, а на бедните се отказва място в спасителните лодки”. За К. Лапин от “Азиатско-тихоокеанския форум за жените, правото и развитието” (“Asia Pacific Forum on Women, Law and Development”), “Тази сделка не предоставя справедливост в областта на климата: правосъдието изисква отчетност, отговорност, средства за защита и действия спрямо виновните. Вместо това, към замърсителите необосновано се отнесоха положително и им предоставиха добра възможност за печалба от изменението на климата” (пак там: 2).

Извън пространството за преговори редица организации също изразяват силни резерви към “несправедливото и неадекватно споразумение”, посочвайки неяснотите, свързани с начините за осигуряване на средствата за изпълнение на заявените цели. Според Х. Синг от “ActionAid International” (международна НПО за борба с бедността и несправедливостта в световен мащаб), “това, което ни трябваше от Париж, беше сделка, която да постави най-бедните хора по света на първо място. Но това, което получихме не е толкова обхватно, че да подобри крехкото съществуване на милиони по целия свят” (пак там: 3).

Според изследователя на климатичния лобизъм Едуард Морена има поне една група хора и организации, свързани с Рамковата конвенция за изменението на климата (UNFCCC), която е “изключително удовлетворена” от постигнатото в Париж. Групата включва “активисти, консултанти, представители на бизнеса, политически анализатори, експерти по климата” и пр., които десетилетия работят в сътрудничество, за да постигнат “успешен” резултат в Париж (пак там).

Три основни характеристики я отличават от останалите участници, ангажирани с UNFCCC. На първо място, способността ѝ чрез строго координирани действия да

формира съгласие на национално, регионално и глобално ниво по проблемите с климата, иницирайки мощни информационни кампании, внушаващи “извънредно състояние”, критична необходимост от незабавни действия за намаляване на въглеродните емисии, преход към “зелена” икономика и пр. Л. Тубиана, водещ преговарящ за Франция и председател на “Европейската климатична фондация” (“European Climate Foundation” – ECF), откровено признава в интервю за “Libération”: “Споразумението трябва да бъде самореализиращо се пророчество” (пак там: 5). Но трябва да се има предвид, че въпросите, касаещи екологичната деградация на планетата са повдигнати много преди събитията в Париж от обществата, пряко засегнати от ерозията на околната среда. Поради липса на средства обаче, както и на политическа подкрепа, способността им за организация и популярността им са далеч по-слаби и гласовете им остават нечути – до момента, в който споменатата група хора и организации не осъзнава, че, използвайки опасенията им, може да натрупа огромен капитал. Тя насочва светлината към проблема, но държи да определя и решенията му, налагайки идеологически, финансов и организационен монопол върху предстоящите политически действия. И го прави така, сякаш те са инициирани “от долу нагоре”. Но на практика използва методи от горе надолу, не само за да приведе в съответствие стратегиите на групите, но и за да влияе и да ги оформя.

Второ, въпреки своята хетерогенност, участниците в тази група “тактически координират сценариите си с оглед на всеобхватна и взаимно съгласувана цел”. Като запазват организационните си особености, те измислят начини за колективна работа с цел постигане на предварително определен резултат в Париж: умело убеждавайки и склонявайки останалите ангажирани организации, да адаптират своите стратегии в съответствие с “общата” групова стратегия (която на практика е тяхната стратегия) (пак там: 4).

По този начин местните, национални и регионални инициативи за справяне с разпадането на екосистемите, които изискват специфични, адаптирани мерки, преминават “под шапката” на глобалното управление на климата, което задълбочава проблемите още повече, тъй като налагането на унифицирани решения като моменталното ликвидиране на всички енергийни, промишлени и битови източници на въглеродни емисии, какъвто е случаят с т.н. “Зелен пакт за Европа”, не вземат предвид цената, която бедните държави ще платят.

Третата и най-важната характеристика на тази група, пише Морена, е, че нейните членове са пряко свързани с организацията “Международни политики и политическа инициатива” (“International Policies and Politics Initiative” - IPPi). Създадена през 2013 г. от пет филантропски фондации – ECF, “ClimateWorks”, “Дъб” (“Oak Foundation”), “Фондация за детски инвестиционни фондове” (“Children’s Investment Fund Foundation”, CIFF) и фондация “Меркатор” (“Mercator Foundation”), IPPi е представена като “нова платформа за филантропско сътрудничество за насърчаване на по-големи амбиции относно климата чрез дейности и процеси, протичащи на международно ниво”. Действа като платформа, където фондацииите и бенефициентите се срещат, за да създават стратегии за разработване на международни политически лостове за

катализиране на по-амбициозни политики на национално ниво. Както обяснява Дж. Морган от Института за световните ресурси, който координира платформата IPP1, “IPP1 е фокусирана върху използването на “парижкия момент”, за да увеличи мащаба и темпото на промяна”. IPP1 не е единствената такава организация, но според Едуард Морена, тя е най-ефективната (пак там: 5).

4. Наистина ли “спасението на планетата” е целта на филантропите?

В последните години компании като “Shell”, “Chevron” и “ExxonMobil”, “BP PLC” и др., определени като най-големите замърсители за периода 1988-2015 г., преминаха към т.нар. “зелени инвестиции” (във възобновяеми енергийни източници (ВЕИ) и нисковъглеродни иновации), тъй като са заплашени от спад на инвестициите в изкопаеми горива през следващите десетилетия. Пионерите на “зелената революция” (около 100 компании, включително “Apple”, “Facebook”, “Google” и “Ikea”), поеха ангажимент за 100% възобновяема енергия по инициативата “RE100”. Изпълнението на този ангажимент обаче би заплашило със спад в печалбите други 100 компании, които са източник на повече от 70% от емисиите на парникови газове в света. Климатичните филантропи и климатичните скептици взаимно се обвиняват в липса на легитимност и отчетност на фондациите. Все пак има и нещо, което ги обединява – стремежът към натрупване на все по-голям капитал.

Спомената “RE100” е глобална инициатива за корпоративно лидерство, обединяваща “големия бизнес”, с цел “преодоляване на политически препятствия и пазарни бариери пред корпоративното снабдяване с ВЕИ електроенергия” (RE100 Overview). Ръководи се от “The Climate Group”, международна организация с нестопанска цел, основана през 2004 г., и “Carbon Disclosure Project” (CDP), НПО с глобален обхват на действие. Всички председатели на CDP са видни бизнесмени, бивши и/или настоящи ръководители на глобални корпорации, банки, глобални организации, по един или друг начин свързани с пазара на зелените инвестиции. И колкото по-надълбоко проучваме мрежите на климатичните лобисти, толкова по-заплетени изглеждат те. CDP са и част от коалицията “We Mean Business”, чиято задача е да “форсира” прехода към нулеви въглеродни емисии.

Обхватът на влияние на инициативата “RE100” се простира от Северна Америка и Европа, до Индия, Китай, Япония и Австралия. Целта за Европа е да се постигне 100% възобновяема електроенергия по-бързо, отколкото във всеки друг регион, за което “RE100” си партнира с асоциацията “SolarPower Europe”, също финансирана от крупни корпорации, с Европейската асоциация за вятърна енергия “WindEurope” и “Световния бизнес съвет за устойчиво развитие” (WBCSD), включващ над 200 международни компании. Този Съвет пък е свързан с други 60 на брой национални и регионални “бизнес съвети” и партньорски организации. Общата цел на изброените е създаване на платформата “RE-Source”, която да обедини ресурсите, да координира дейностите и да подкрепи интересите както на купувачите, така и на доставчиците на възобновяема енергия (RE100 Companies).

Филантропските фондации акумулират огромни средства, милиарди долари, но много малка част от тях отиват за действителното опазване/ възстановяване на околната среда. Повече от 55% от финансовите приходи са насочени към “застъпничество/ организиране/ формиране на движения” и публични политики и стратегии. Докато по-малко от 2% от всички филантропски долари са отишли за борбата срещу изменението на климата (Morena, 2016: 10). При това от самото начало инвеститорите и бизнесът, а не държавите, се разглеждат като ключови заинтересовани страни в този процес. Дава се приоритет на политики, инициативи и проекти, които изпращат положителни сигнали до пазарите и създават стимули за финансовите и бизнес участници да инвестират в зелена икономика. Колкото до реалните дейности, пряко насочени към съхранение и възстановяване на екосистемите, големите филантропски фондации нямат почти никакъв принос. Нямат и правно задължение да обясняват или оправдават действията си, произхода и начините на използване на богатство си (Morena, 2016:11). “Докато ефектите са публични, филантропското вземане на решения остава до голяма степен частна афера”, пише Морена, давайки пример с Бил Гейтс, който в началото на Парижката конференция за климата (на 1 декември, 2015 г.) официално стартира, заедно с още 27 милиардери филантропи, “Пробивна енергийна коалиция” (“Breakthrough Energy Coalition”) за катализиране на инвестициите в трансформативни енергийни решения (пак там: 11, 24).

В полето на климатичната филантропия се наблюдава и класическото монополно “окупняване”. Още от 2012 г. насам, фондацииите “Oak”, “Packard”, “Hewlett”, “Sea Change”, “Energy” и “Rockefeller”, акумулират и преразпределят близо 70% от финансирането на дейности, свързани с климата. Техните комбинирани разходи се изчисляват на от 350 до 450 млн. долара на година (Morena, 2018).

Споменатата по-горе фондация “ClimateWorks” е създадена през 2008 г. с подкрепата на три фондации: “Уилям и Флора Хюлет” (“William and Flora Hewlett Foundation”), “Дейвид и Люсил Пакард” (“David and Lucile Packard Foundation”) и “Макнайт” (“McKnight Foundation”). Само “Hewlett” обещава 500 млн. долара на “ClimateWorks”. Допълнителното финансиране идва от фондацииите “Rockefeller” и “Ford” и от ООН (Morningstar, 2019).

Х. Харви, който ръководи създаването на “ClimateWorks” и става неин изпълнителен директор, между 2001 и 2008 г. е и ръководител на програмата за околна среда в “Hewlett”. В периода 1990–2001 г., той е бил основател и президент на “Фондация за енергия” (“Energy Foundation”), създадена в партньорство с фондацииите “Pew”, “MacArthur” и “Rockefeller”. Освободена от данъчно облагане, “ClimateWorks” работи за създаването на глобална мрежа НПО от Северна и Южна Америка до Европа и Китай. “Европейската климатична фондация” (ECF) е израстък на “ClimateWorks”. По този повод, настоящият президент на фондация “Hewlett” Л. Крамер обяснява: “И тук решението беше гениално. За начало те предложиха да се създаде център, който да осигурява средства за координирана глобална мрежа. Мрежата от своя страна се състои от два вида организации. Първият вид са регионалните климатични фондации с опит в конкретни географски области, и усвояващи средства от “ClimateWorks”. Вторият

набор организации се нарича “мрежи за най-добри практики” (BPN), натоварени със задачата да разработват експертизи в определени сектори (транспортни, енергийни, промишлени и др.). За да работи върху транспорта в Европа, “ClimateWorks” просто ще насочи пари към ECF и Международния съвет за чист транспорт (Morningstar, 2019).

5. Климатичен хазарт

На сайта “LobbyFacts” може да се види списъкът на “лобистките срещи”, проведени с комисари, членове на техните кабинети или генерални директори в Европейската комисия (ЕК) – общо 82 срещи за периода 2014-2019 г. (LobbyFacts, ECF 2019). В много отношения ECF възпроизвежда методите и стратегиите, приети от неоконсервативните фондации и мозъчни тръстове от началото на 80-те години, като доминацията на елитарното мнение, оформяне на общественото съзнание, набиране и обучение на нови лидери и др., за да постигне ефективно въздействие върху политическия процес. Работата по застъпничество чрез лобиране, връзки с обществеността, изграждане на коалиции и пр., е също толкова решаваща, колкото и стабилните доказателства и целенасочени съвети с цел генериране на трайна промяна. Адекватното съобщаване на факти и идеи е толкова важно, колкото и тяхното създаване. Вместо да съсредоточи усилията си върху внимателно подбран набор от цели, подходът на ECF е “раздаване на залагания” за отпускане на субсидии. Колкото до успеха в климатичната област, фондациите едновременно инвестират в различни стратегии без гарантирани или измерими резултати. “Това означава да имате дългосрочен хоризонт и да не се грижите за успеха или изплащането на която и да е субсидия, а за съвкупното изплащане на цялото портфолио от инвестиции, спрямо техните разходи” (Morena, 2016: 94-95).

В съответствие с либералната традиция “големите играчи” смятат себе си за неутрални агенти, действащи в общ интерес, и представят изменението на климата като “разрешим проблем”, изискващ прагматични, неидеологизирани и научно обосновани решения. Но приоритетите им за финансиране отразяват значително идеологически обременен мироглед, според който защитата на околната среда и либералният икономически ред са не само съвместими, но взаимно се допълват. “Зад алтруистичния им прагматичен фурнир се крие желание за решаване на климатичната криза, едновременно със запазване на господстващия икономически ред” (Morena, 2018).

Нуждата филантропията да започне да прилича на насочените към печалба капиталови пазари е обща тема на новите филантропи, особено на финансовите спекуланти. Според тях са необходими три неща, за да може да действа един филантропичен пазар: Първо, трябва да има нещо, в което те да инвестират, нещо, което в идеалния смисъл на думата, да бъде създадено от “социални предприемачи”, по същия начин, по който насочените към печалба предприемачи създават компании, за да бъдат търгувани на борсовия пазар. Второ, пазарът изисква инфраструктура, филантропичен еквивалент на борсовите пазари, инвестиционните банки, изследователските структури, консултантите по мениджмънт и пр. Трето, нужно е самите филантропи да се държат повече като инвеститори. Това означава да насочват своите пари към проблеми с най-

голямо значение за обществото, т.е., да максимизират “социалната възвръщаемост” (Prodanov, 2018: 141). Бил Гейтс е знаме на тази идеология, която трябва да внуши, че в “новия модел” на капитализма мрежа от богати, мотивирани донори започват да променя света. Финансирайки най-различни сфери, като се почне от климатичните изследвания до социални каузи, те могат да бъдат най-голямата сила за социална промяна и проблем, който разбира се, поражда политически спорове. Така се развива идеята, че светът може да бъде спасен от противоречията не иначе, а благодарение на една нова филантропична олигархия (пак там: 141).

Ако надникнем още по-дълбоко в същността на тази олигархия, ще видим, че голяма част от нея, наред с инвестициите си в климатични каузи, отделя сериозни средства и за финансиране на войни, политически шантаж и преврати по целия свят. Не без основание тя е наричана “глобален силов елит” от редица изтъкнати американски социолози като Ч. Милс, У. Карол, Д. Роткопф, П. Филипс и др. Инвестира и в оръжия, наркотици, тютюн, пестициди, ваксини, частни затвори, охранителни компании, шпионски софтуер, круизен туризъм ...и, контрола на водните източници! През последните 10 години повече от 90 млрд. долара са инвестирани в 78 страни за изкупуване на повече от 74 млн. акра земеделска земя. Резултатът е масово корпоративно земеделие (чиято продукция е обикновено за износ) и лишаване на местните от източник за препитание (Pavlova, 2019: 8-10).

Допринесла ли е действително климатичната филантропия за ограничаване на климатичните промени? Според ООН годините от 2015 до 2018 са били четирите най-горещи години. Не можем пряко да я обвиняваме за повишаването на температурите, но трябва да я считаме за отговорна за насърчаването на пазарния подход, който доминира в международната програма за климата и очевидно не е дал необходимите резултати (Morena, 2018). Как тогава да обясним факта, че сравнително малко хора повдигат въпроси относно ролята и отговорността на филантропите в продължаващата и задълбочаваща се климатична криза? Първата причина е свързана с факта, че много НПО частично или изцяло разчитат на филантропските пари, за да функционират, откъдето инвеститорите в климата имат силно влияние върху тях. Например в Европа, ЕСФ канализира и преразпределя средствата и действа като точка за достъп за всеки, който желае сериозно да се включи в климатичния дебат. Но рискът от концентриране на властта в една организация и, следователно, към един единствен подход – в ущърб на групите, които предлагат алтернативни визии и стратегии, е реален. Предвид господстващото им положение, от ЕСФ и други големи фондации е трудно да се търси отговорност. Втората причина е нежеланието да се предприемат решителни действия на правителствено ниво и филантропските фондации се оказват единствените, способни (на теория) да преодолеят климатичната безизходица. По този начин, от критичен недостатък, липсата им на отчетност и легитимност се превръща в уникален актив. Третата причина е свързана с по-широката функция на либералните фондации в американската и глобалната политика. Оттеглянето на администрацията на Тръмп от Парижкото споразумение за климата, допълнително засили позициите им (пак там).

Настоящата предизборна борба в Съединените щати наистина е концентрирана около климата. В отговор на твърдението на бившия вицепрезидент Джо Байдън, че “Зеленият нов курс може да не сработи”, група климатични експерти се обявиха в подкрепа на Сандърс, заявявайки в отворено писмо, че “планът на Бърни е не само възможен, но и необходим, ако искаме да спасим планетата за себе си, децата си, внуците и бъдещите поколения”. Проектът “Green New Deals” преследва “100% възобновяема енергия за електричество и транспорт до не по-късно от 2030 г. и цялостна декарбонизация най-малко до 2050 г., като се инвестират 16,3 трилиона долара за десет години, с цел създаване ок. 20 милиона нови работни места, подпомагане на уязвимите общности, справедлив преход и финансиране на мащабен инфраструктурен проект (Queally, 2020). Откъде ще вземе Сандърс тези пари?

Американският магнат Майкъл Блумбърг, който също претендира за президентския пост, чрез своята фондация “Bloomberg Philanthropies”, е и сред основните донори на ЕСФ. Благодарение на неговите усилия, заедно с вече изброените фондации, както и с тази на бившия вицепрезидент на САЩ Ал Гор “Climate Reality” и, със съдействието на Д. Донерде, който е част от групата за стратегически комуникации на ЕСФ и пресаташе на младата активистка, стана възможен добре режисираният “Проект Грета Тунберг”, не без основание определян като “политико-технологичен трик” или “производство на Тунберг съгласие” (Morningstar, 2019).

За останалите групи, решени действително да се борят с изменението на климата, но несъгласни с предлаганите технологични и пазарни решения (т.н. “климатични идеалисти”), остава малко поле за действие. Оващите са за филантропите магнати, много от които са натрупали богатствата си чрез жестока експлоатация на природните ресурси и изкопаеми горива и чрез финансови спекулации. Само Ал Гор печели милиони от търговията с квотите за емисии на парникови газове на така наречената “карбонова борса”, основана от него през 2003 г.

Има ли изход от поредния порочен кръг, в който сме на път да се завъртим, наплашени от последствията от изменението на климата? Можем ли да спрем ускоряващата се тенденция на движение към общество “на добрата плутокрация”? Първа крачка с цел да се ограничи тази тенденция би могло да е непрекъснато разобличаване на новата “зелена” идеология. Китайската народна република (КНР) е ясно доказателство, че не пазарът, а държавата трябва да поеме отговорност за овладяване на климатичната криза. От най-големия замърсител, страната постигна впечатляващ напредък в зелената енергия през последните 10 години. За овладяване екологичните проблеми са предприети сериозни мерки като мелиоративно строителство, мероприятия по замърсяването на водите и въздуха. Създаден е “Велик план за отклоняване на водите” и ред други. (Stefanov, 2015: 440, 500). Още през 2009 г., по време на финансовата криза, Китай изразходва 221 млрд. долара за зелен пакет стимули. И похарчи голям дял от този пакет за електрически превозни средства, високоскоростни железопътни линии и електрически далекопроводи. Десет години по-късно е водещ в света в повечето от тези технологии. Не е изненадващо, че КНР изпреварва много индустрии с ниски въглеродни емисии. Това се признава дори от членове на ЕСФ като Юлиан Попов,

бивш български министър на околната среда (Popov, 2020). Фондът “Зелен път на коприната”, стартирал през 2015 г., цели да възстанови 1,3 млн. акра земя и да засади 1,3 млрд. дървета в екологично уязвими региони. Разработен е план за преминаване към “зелено развитие” в посока “глобална зелена трансформация”, което ще включва важни нови енергийни, транспортни и екологични инфраструктурни проекти; ще подкрепя и развива “зелените” индустрии както в самия Китай, така и в страните, включени в мегапроекта (Naisbitt, 2018, 239-241). Екологичната криза може да има само политическо решение, защото полето на политиката е поле на общия интерес, докато това на пазара, е поле на частния интерес. Но политически решения са възможни там, където политиката доминира икономиката, там, където приоритетът на обществените интереси над частните остава неизменен. Китай успешно съчетава “държавата и пазара” при споделяне принципа за общото благо.

Променящият се климат ще засяга все по-остро националните интереси и въпросите на суверенитета. В контекста на глобалната геополитическа трансформация, идеята на световния елит в Давос за “Глобализация 4.0” изглежда Горбачовска утопия 2.0. Текущите тенденции ни водят в съвсем различна посока. Още към 2003 г. теоретиците на новия регионализъм прогнозираят свят без хегемон и мултицентричен ред, със самоцентрични, но не автархични региони, всеки от които се корени в историческите цивилизации (Hettne, 2003). Имаме разпад на досега съществуващите международни правила, което приема различни форми, като се започне от търговските войни и все по-трудното функциониране на “Световната търговска организация” и се стигне до отказа от съвместна дейност срещу климатичните промени на ниво държави. Много правителства осъзнават опасността от Европейската зелена сделка и отказа да я приемат. Имаме и ясно изразена тенденция на увеличаване на разходите за оръжие, нова милитаризация, което е в пряко противоречие с претенциите на филантропите да “спасяват света” от глобалното затопляне. Има и тенденции на разпадането на единния Запад около оста САЩ – ЕС.

“Либералният проект, който дълго време поддържаше телеологичния мит за господството на Запада, е в криза”, посочват в последната си книга известните теоретици на международните отношения Б. Бузан и А. Ачаря. Според тях се очертава “пост-Западен” ред, който ще е “дълбоко плуралистичен”, при дифузно разпределение на власт, богатство и културна легитимност. В него няма да доминират западните ценности, идеологии и теории, както и западните институции (Buzan, Acharya, 2019: 261). Ето защо много държави започнаха да водят многовекторна политика в опит да отстояват интересите си, а много учени, експерти и общественици реагираха негативно на “утопичния” Зелен пакт за нулеви емисии на CO₂ до 2050 г., предложен от председателя на Европейския парламент Урсула Фон дер Лайен на 11 декември 2019 г.

“Всичко, което ЕК предлага по отношение на климата, е твърде малко и твърде късно”, казва Фр. Ахтерберг, говорител на европейското представителство на “Greenpeace”. “Мерките, които ще последват, трябва да се справят с моделите на производство и потребление, които ни доведоха до ръба. Кризата с климата, екологията и неравенството изисква фундаментално преосмисляне на икономическата система,

която от десетилетия възнаграждава замърсяването, унищожаването на околната среда и експлоатацията на хората” (Greenpeace European Unit, 2019). Ахтерберг счита, ЕС няма да постигне устойчивост като продължи да насърчава икономическия растеж, стремейки се да управлява социалното въздействие и това върху околната среда. Съюзът трябва да преосмисли не само технологиите и производствените процеси, но и моделите на потребление и начина на живот. Въпреки че настоява за преход към 100% възобновяема енергия възможно най-скоро, тя признава, че начинът по който ЕК предлага да бъде реализиран този преход, е несправедлив и крие много рискове. “Фондът за справедлив енергиен преход”, предназначен да поеме финансирането на Зелената сделка, осигурява само 100 милиарда евро за адаптиране на енергийните системи в цяла Европа. “Тази сума очевидно няма да бъде достатъчна за финансиране на скъпата програма за енергийна трансформация, още повече, че тези средства ще бъдат предоставени чрез кредити”, посочва Фр. Умбах, директор на Европейския изследователския център за климата. Ако Зелената сделка бъде приета в сегашния си вид, тя ще има обратен ефект върху увеличаване на дълга на най-бедните страни и подкопаване на тяхната и без това ниска конкурентоспособност. Климатичната политика на ЕС поляризира обществата на страните-членки и подкопава сигурността на енергийните доставки и конкурентоспособността на техните икономики” (Umbach, 2019).

В България също се надигнаха гласове в защита на енергетиката ни, която е на път да бъде “унищожена”, а с нея и икономиката. Появиха се критични статии на специалисти енергетици, в които, от една страна на достъпен език се обясняват причините за промените в климата (като такива се посочват климатичните цикли на повишаване и понижаване на средната земна температура, ролята на водните пари и твърдите прахови частици). От друга страна се опровергава широко пропагандираната вреда от CO₂, чието натрупване в атмосферата зависи както от битовите и промишлените емисии, така и от естествените (гниещите) процеси в околната среда и в многократно по-голяма степен от вулканичната дейност на Земята. От трета страна се обръща внимание на колосалните щети за европейския бизнес, непосилната цена на електроенергията, която редовият европейски гражданин ще трябва да плаща, тъй като новите данъци върху изкопаемите горива като източник на енергия означават скъп бензин, скъп природен газ и скъпо отопление. Разходите за връщането и обслужването на ползваните банкови кредити ще се калкулират в цената на електроенергията от новите ВЕИ и резервиращите ги мощности. Тя ще бъде твърде висока и непосилна както за битовите, така и за промишлените потребители. И не на последно място българските анализатори споделят мнението на Умбах, че днешните западноевропейски лидери прокарат разделителни линии между богатите западни и бедните източни държави. А силовото налагане на “зелените” политики ще разруши единството в ЕС и ще го превърне в икономическо, военно и политическо джудже (Shterev, 2020, Stefanov, 2019).

6. Заключение

Предложената статия не изчерпва проблемите по отношение както на климатичната криза, така и на задкулисния преход към олигархизиран филантропичен капитализъм. Задачата ѝ, от една страна е да хвърли светлина върху начините, по които се налага един нов, този път “зелен” диктат, чиято цел не е грижа за природата, а ново, енергийно (а оттам и икономическо и продоволствено) робство. От друга страна, задачата ѝ е да покаже, че срещу тези тенденции върви глобална съпротива и че има надежда да бъдат спрени или локализирани там, откъдето произтичат.

Литература/References

- Buzan, B., A. Acharya. 2019. *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary*. Cambridge University Press.
- Caparrós, M. 2020. Any Child Who Dies of Hunger Is a Murdered Child. [An excerpt from *Hunger: The Oldest Problem*. Trans. K. Silver. New York, London: Melville House, 2020]. // *Daily Beast*, Feb. 02, 2020. <https://www.thedailybeast.com/any-child-who-dies-of-hunger-is-a-murdered-child?ref=scroll> (06. 02. 2020).
- LobbyFacts, ECF 2019: European Climate Foundation (ECF) 2019 // LobbyFacts Database [last updated on 3 Dec 2019]. <https://lobbyfacts.eu/representative/6a52f0daed7f4c71b9aa3907469c3fa4/european-climate-foundation> (04. 02. 2020).
- Greenpeace European Unit 2019. *European Green Deal Misses the Mark*. // Greenpeace EU, 11. 12. 2019. <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/climate-energy/2517/european-green-deal-misses-the-mark/> (04. 02. 2020).
- Hettne, B. 2003. *The New Regionalism Revisited*. // Fr. Söderbaum, T. M. Shaw (eds). *Theories of New Regionalism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morena, E. 2018. *Do Philanthropists Actually Love the Planet?* // *Wrong Kind of Green*, December 11, 2018. <http://www.wrongkindofgreen.org/tag/energy/> (06.02.2020).
- Morena, E. 2016. *The Price of Climate Action. Philanthropic Foundations in the International Climate Debate*. Cham: Springer International Publishing, Palgrave Macmillan.
- Morningstar, C. 2019. *The Manufacturing of Greta Thunberg For Consent: A Design to Win – A Multi-Billion Dollar Investment [Volume II, ACT I]*. // *The Art of Annihilation*, September 11, 2019. <http://www.theartofannihilation.com/the-manufacturing-of-greta-thunberg-for-consent-a-design-to-win-a-multi-billion-dollar-investment-volume-ii-act-i/> (05.02. 2020).
- Naisbitt, J., D. Naisbitt. 2018. *Ovladyavane na megatendentsiite*. Sofia: Bard.
- Pavlova, V. 2019. *Paralelnite darzhavi v kapitalisticheskia svyat*. // *Politicheski horizonti*, 2/2019, 5-22.
- Popov, J. 2020. *EU Green Deal: carbon austerity or economic boost*. // *Energy Central*, Jan 9, 2020. <https://www.energycentral.com/c/ec/eu-green-deal-carbon-austerity-or-economic-boost> (04.02. 2020).

Prodanov, V. 2017. Sistemni tsikli i badeshteto na istoriyata: nakade varvi svetat? Sofia: Zahari Stoyanov.

Prodanov, H. 2018. Digitalnata ikonomika i badeshteto na kapitalizma. Sofia: UNSS.

Queally, J. 2020. 57 Climate Scientists Object After Biden Falsely Claims “Not a Single Solitary Scientist” Thinks Sanders’ Green New Deal Can Work. // Common Dreams, January 29, 2020. https://www.commondreams.org/news/2020/01/29/57-climate-scientists-object-after-biden-falsely-claims-not-single-solitary?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=referral&utm_source=facebook&fbclid=IwAR1netV8F4PkJy9Xhw0z-1THhxP7-ozBC3W88byL61LdJmA52WYDT1sj1xM (03.02.2020).

RE100 Companies: 225 RE100 Companies Have Made a Commitment to Go “100% renewable”. Read About the Actions They Are Taking and Why. <http://there100.org/companies> (04.02.2020).

RE100 Overview: The World’s Most Influential Companies, Committed to 100% Renewable Power. <http://there100.org/re100> (22.02.2020).

Shterev, Sht. 2020. “Zelenata sdelka” na Evropa shte unishtozhi balgarskata energetika. // Glasove, 16.01.2020. http://glasove.com/categories/na-fokus/news/zelenata-sdelka-na-evropa-shte-unishtozhi-bylgarskata-energetika?fbclid=IwAR0Q7FBKe6FeNIdMihrybWt-vOETfeTs0x_xe_ttsiCx9LzsL60FUJNqQmc (05.02.2020).

Stefanov, N. 2015. Kitay. Sotsialno-ikonomichesko razvitie ot drevnostta do nashi dni. Sofia: Iztok-Zapad.

Stefanov, N. 2019. “Zeleniyat pakt” na Leyen tika Evropa kam propastta. // Glasove, 18.12.2019. <http://glasove.com/categories/skandalnyt/news/avtor-nikola-stefanov> (05.02.2020).

Von Weizsäcker, E. U., A. Wijkman. 2018. Hayde! Kapitalizam, kasogledsvo, naselenie i razrushavane na planetata. Doklad na Rimskia klub. Sofia: Knizhen tiger.

Umbach, F. 2019. How Will We Pay for the European Green Deal? // Energy Post, December 16, 2019. <https://energypost.eu/how-will-we-pay-for-the-european-green-deal/> (05.02.2020).